

KS. GRZEGORZ PYŻŁAK

OSOBOWOŚĆ DUSZPASTERZA RODZIN WEDŁUG KS. PROF. PIOTRA PORĘBY

Duszpasterstwo za główny cel stawia sobie ukazywanie czynności wychowawczych ukierunkowanych na życie doczesne i wieczne wiernych, nad którymi sprawuje pieczę. Ważnym elementem w realizacji tego celu jest osobowość duszpasterza¹. Potrzeba dojrzałości osobowej jawi się w Piśmie św., w którym Bóg domaga się od człowieka doskonałości moralnej i religijnej: „Bądźcie więc wy doskonali, jak doskonały jest Ojciec wasz niebieski” (Mt 5, 48)². Bóg wymaga od człowieka wiernego zachowania Prawa Bożego (por. Ps 119; Mt 5, 17-20), w innym miejscu (Mt 25, 14-30) Chrystus mówi o konieczności współpracy z darami Bożymi, do których należy również psychika

Ks. dr GRZEGORZ PYŻŁAK – adiunkt Katedry Duszpasterstwa Rodzin w Instytucie Teologii Pastoralnej i Katechetyki KUL; adres do korespondencji: Al. Raclawickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: grzegorz.maly@poczta.fm

¹ Człowiek nie rodzi się z ukształtowaną osobowością. Przynosi na świat tylko jej zadatek w postaci właściwości cielesnych i psychicznych oraz określonego systemu nerwowego i temperamentu. Trzy rodzaje czynników decydują o kształtowaniu osobowości człowieka: właściwości wrodzone, warunki środowiskowe i zdobywcze kultury oraz własny udział człowieka. Nie ma możliwości wskazania, który z tych czynników ma największy wpływ na kształtowanie dojrzałej osobowości człowieka. W niniejszym artykule interesuje nas udział własny człowieka w kształtowaniu jego osobowości, tzn. w jakim zakresie my jesteśmy autorami własnej osobowości i co mamy czynić, aby osiągnąć osobowość dojrzałą. J. T o m c z a k. *Dorośla osobowość i życie chrześcijańskie*. „Horyzonty Wiary” 8:1997 z. 2 s. 61; por. J. B o c h e n e k. *Duszpasterz wobec rodziny*. HD 18:1949 nr 5 s. 576-585.

² A. N o s s o l. *Miejsce rodziny w Mysterium Salutis*. W: *Teologia małżeństwa i rodziny*. T. 2. Red. K. Majdański. Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej 1990 s. 27-41; J. B a j d a. *Rodzina miejscem Boga i człowieka. Wokół zagadnień integralnego powołania rodziny*. Łomianki: Fundacja „Pomoc rodzinie” 2005; F. G ł ó d. *Mądrość Bożej koncepcji małżeństwa i rodziny. Studium pastoralne*. Wrocław: Wrocławska Drukarnia Naukowa PAN 2005.

ludzka. Określa ona osobowość człowieka i stanowi fundament jego życia duchowego. Sobór Watykański II naucza, że „Więcej wart jest człowiek z racji tego, czym jest, niż ze względu na to, co posiada” (KDK 35). Byłoby zatem działaniem wbrew naturze, gdyby człowiek nie troszczył się o kształtowanie dojrzałej osobowości, ale środki religijne nie mogą zastępować metod psychologicznych przy rozwijaniu życia moralno-religijnego. Najwłaściwsze jest, gdy jedno i drugie współdziałają ze sobą³. Psychologia nie tylko opisuje osobowość człowieka, ale również dąży do jej ulepszenia, dzięki czemu stwarza doskonalszą podstawę chrześcijańskiego życia w sferze moralności i wiary. Wprawdzie moralne i religijne życie chrześcijanina rozwija się przede wszystkim w świecie łaski, ale „natura jest podstawą, na której bazuje łaska, jest niejako tworzywem, które łaska sobą przenika, uświęca i wywyższa”⁴. Człowiek o dojrzałej osobowości nie tylko łatwiej kształtuje w sobie dojrzałą moralność i religijność, ale wręcz nie może być w pełni dojrzały, jeśli nie rozwinął w sobie dojrzałej osobowości na płaszczyźnie czysto ludzkiej⁵.

Odpowiednie kształtowanie osobowości duszpasterza rodzin widział ks. prof. Piotr Poręba. Odnosząc się do nauczania Kościoła, w swojej działalności naukowej ukazywał, w jaki sposób należy tę osobowość kształtować do pracy z małżeństwami i rodzinami⁶.

³ Zob. Z. Chlewiński. *Dojrzałość, osobowość, sumienie, religijność*. Poznań: W drodze 1991 s. 10.

⁴ J. Saliński. *Łaska*. W: *Katolicyzm A-Z*. Red. Z. Pawlak. Łódź: Diecezjalne Wydawnictwo Łódzkie 1989 s. 233.

⁵ Ukształtowanie dojrzałej osobowości to nabycie cnót moralnych. Wśród nich przewodzą: roztropność – usprawniająca rozum, sprawiedliwość – usprawniająca wolę oraz męstwo i umiarkowanie – udoskonalające zmysły. J. Kempy. *Zagadnienia rozwoju osoby ludzkiej w ujęciu o. Jacka Woronieckiego*. „Polonia Sacra” 10(28):2006 nr 18(62) s. 239; Zob. R. Murański. *Mój proces dojrzewania w wierze*. W: *Spotkania z Bogiem w prawdzie*. Red. J. Charytański. Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie 1992 s. 338.

⁶ J. Woroniecki uważa, że „Rozwój osobowości w atmosferze życia nadprzyrodzonego domaga się także pewnych struktur społecznych. Taką społecznością nadprzyrodzoną jest Kościół, który nie tylko obejmuje wszystkich wiernych, ale i tych, którzy są poza nim. Sakramenty Kościoła są szczególnymi źródłami Bożej łaski zasilającej dusze „wodą wytryskującą ku życiu wiecznemu” (J 4, 14). Człowiek wierzący otrzymuje wciąż nowe siły do pełnienia swych codziennych obowiązków i rozwoju osobistych uzdolnień, pogłębiając i utrwalając przez to własną osobowość”. Kempy. *Zagadnienia rozwoju osoby ludzkiej w ujęciu o. Jacka Woronieckiego* s. 238.

I. POJĘCIE OSOBOWOŚCI

W nauce wyróżnia się osobę i osobowość. Termin „osoba” oznacza konkretną jednostkę ludzką, natomiast osobowość to sposób bycia i funkcjonowania osoby ludzkiej. Osobowością nazywamy rozwijającą się, działającą i przeżywającą świat indywidualność ludzką. W życiu osobowości można wyróżnić jej zachowanie, postępowanie i świadome kształtowanie⁷. Osobowość ma charakter systemu, czyli jest sumą składowych i relacji między nimi. Można powiedzieć, że systemy są składowymi osobowości, o ile określają aktywność jednostki. Jednostka z kolei może pozostawać w jednym z dwóch stanów: aktywnym lub potencjalnym. Stan aktywny określa aktualne zachowanie człowieka, zaś stan potencjalny jest stanem istniejącym, pomimo braku bezpośredniej aktywności, który jednak w odpowiednich warunkach może się uaktywnić⁸. Osobowość ludzka pragnie nie tylko istnieć i być, ale też poznawać i rozumieć życie, przeżywać i zgłębiać je uczuciowo, tworzyć i przekształcać zarówno własny, wewnętrzny świat, jak i zewnętrzną rzeczywistość⁹. Poznanie, przeżywanie i tworzenie nadają życiu osobowości właściwy kierunek rozwoju¹⁰.

⁷ Na gruncie filozofii terminy „osoba” i „osobowość” traktowane są czasem zamiennie. Jednak nie można przysłonić zasadności tego podstawowego rozróżnienia. Głębsza analiza ukazuje konteksty, w jakich terminy te się pojawiają, dlatego zamienne ich stosowanie nie jest zasadne. S. S z u m a n. *Natura, osobowość i charakter człowieka*. Kraków: Wydawnictwo WAM 1995 s. 7, 91.

⁸ Badacze zwracają uwagę, iż każdy człowiek jest osobą, ale nie każdy ma dojrzałą osobowość. Dlatego akcentują potrzebę rozwoju i kształtowania osobowości. Zob. K. O s t r o w s k a. *Osobowość*. W: *Wychowanie do życia w rodzinie. Słownik pojęć*. Red. K. Ostrowska. Kraków: Wydawnictwo Rubikon 2004 s. 173; *Wybrane koncepcje osobowości. Skrypt dla studentów psychologii*. Red. A. Gałdowa. Cz. I. Wydanie drugie zmienione. Kraków: Uniwersytet Jagielloński 1995 s. 95.

⁹ Dziecko, przychodząc na świat, nie posiada osobowości, kształtuje się ona w trakcie życia. W życiu dziecka następuje najpierw odróżnicowanie rozmaitych form aktywności, następnie integracja aktywności składników osobowości. Allport wyróżnia trzy formy rozwoju osobowości: przypadkowy (*chance*), przystosowawczy (*opportunist*) i ukierunkowany (*oriented*). Rozwój przypadkowy wyznaczony jest przez niekontrolowane i nie dające się przewidzieć czynniki. Wśród nich można zaliczyć dyspozycje dziedziczne (temperament, ruchliwość, inteligencję) oraz warunki zewnętrzne – środowisko społeczne i kulturowe. Przystosowawczy rozwój polega na wytworzeniu się odrębnych systemów przystosowawczych. Zaś rozwój ukierunkowany pojawia się później niż dwie pierwsze formy, ale bazuje na nich. Wymaga on zaistnienia centralnej struktury integrującej psychikę i wyznaczającej jej dalszy rozwój. Por. G. W. A l l p o r t. *Osobowość i religia*. Przeł. H. Bartoszewicz, A. Bartkowicz, I. Wyrzykowska. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX 1988 s. 91.

¹⁰ W psychologii jedno z określeń ujmuje osobowość jako zbiór właściwości (cech), które dana osoba uważa za własne. Inne określenie głosi, że osobowość to układ właściwości psy-

Ks. prof. Piotr Poręba zwraca uwagę na osobowość duszpasterza w jego pracy z małżeństwami i rodzinami¹¹. Odwołuje się on do dokumentów Kościoła, które ukazują w jaki sposób należy wychowywać kandydatów do kapłaństwa¹². *Kodeks Prawa Kanonicznego* naucza: „Na mocy ustanowienia Bożego, przez sakrament kapłaństwa niektórzy spośród wiernych, naznaczeni w nim niezatartym charakterem, są ustanowieni świętymi szafarzami, są oni konsekrowani i przeznaczeni ażeby – każdy odpowiednio do swojego stopnia, wypełniając w Osobie Chrystusa-Głowy zadania nauczania, uświęcania i kierowania – byli pasterzami Ludu Bożego” (KPK kan. 1008). Posoborowa nauka Kościoła szuka odniesień do przyszłej duszpasterskiej działalności alumna. Najwłaściwszym byłoby przygotowanie alumna do pracy według jego zainteresowań, co zapewniłoby mu dalszą pomoc formacyjno-praktyczną w konkretnej dziedzinie¹³.

Według ks. prof. Piotra Poręby do ideału osobowości duszpasterza rodzin potrzebna jest koncepcja cech i postaw, które byłyby godne naśladowania i stały się normą postępowania.

a) *Cechy osobowości duszpasterza rodzin*

Ks. prof. Piotr Poręba w kształtowaniu osobowości duszpasterza rodzin wyróżnia następujące cechy: powołanie, troskliwość o życie rodziny, uzdolnienia duszpasterskie, umiejętność obserwacji i oceny oraz zdolność do na-

chicznych stanowiących zorganizowaną całość, odpowiedzialną za zachowanie i funkcjonowanie człowieka. Zob. O s t r o w s k a. *Osobowość*. W: *Wychowanie do życia w rodzinie. Słownik pojęć* s. 173.

¹¹ P. P o r ę b a. *Osobowość duszpasterza rodzin*. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 19:1972 z. 6 s. 49-62.

¹² W adhortacji apostolskiej *Pastores dabo vobis* z 25 III 1992 r. o formacji kapłanów we współczesnym świecie papież Jan Paweł II stwierdza, że formację przyszłych kapłanów – zarówno diecezjalnych jak i zakonnych, a także formację prezbiterów Kościół uważa za „jedno z delikatniejszych i najważniejszych zadań, od których zależy przyszłość ewangelizacji ludzkości” (PdV 2).

¹³ Ukazanie wartości, jaką ma dojrzała osobowość oraz jej potrzeby dla rozwoju i szczęścia człowieka, może być pomocne przy wychowaniu i w samowychowaniu chrześcijan mało religijnych, a zwłaszcza ludzi młodych, obojętnych na motywy religijne w pracy nad sobą. W takiej sytuacji należy posłużyć się motywacją naturalną, zachęcającą do podjęcia wysiłku kształtowania dojrzałej osobowości, która podnosi człowieka na wyższy poziom rozwoju i może stworzyć lepszą podstawę do dojrzałości chrześcijańskiej. T o m c z a k. *Dorośla osobowość i życie chrześcijańskie* s. 62-63; Zob. Synod Biskupów 1971. *Debata o praktycznych aspektach kapłaństwa*. ChS 1972 nr 1 s. 75-105; S. W ó j c i k. *O ciągłe dokształcanie i urabianie duchowieństwa*. HD 1974 nr 1 s. 24-31; Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego. *Wskazania na temat formacji seminarzystów odnośnie do problemów związanych z małżeństwem i rodziną*. T. 2. Red. K. Lubowicki. Kraków: Wydawnictwo „M” 1999 s. 127-149.

wiązywania kontaktów i do wczuwania się w trudności przeżywane przez rodziny.

Poruszając zagadnienie powołania należy zauważyć, że każdy chrześcijanin jest powołany przez Boga, aby „szedł i przynosił owoce” (J 15, 16)¹⁴. Podstawą powołań kościelnych jest wynikające z chrztu świętego powołanie do świętości. W powołaniu ważna jest relacja kapłana względem rodziny, która zależy nie tylko od sakramentalnego kapłaństwa, naturalnych cech i uzdolnień kapłana, ale przede wszystkim od jego właściwości osobowościowych. Dlatego nie można mówić o powołaniu do duszpasterstwa jako o specjalnym uzdolnieniu rozwijającym się w ciągu pracy. Wśród naturalnych cech i uzdolnień kapłana wymienia się instynkt ojcowski i instynkt do życia w rodzinie. Duszpasterz rezygnuje jednak z założenia własnej rodziny, aby móc duchowo otaczać duszpasterską opieką inne rodziny, znać ich trudności i mieć świadomość przeżywanych przez nie sytuacji¹⁵.

Powołanie duszpasterza rodzin wiąże się z troską o życie rodzin. Polega ona na zabieganiu o polepszenie losu rodzin i na zainteresowaniu się ich problemami. Troskliwość duszpasterska o rodziny wynika z właściwego spojrzenia na nie od strony naturalnej i nadprzyrodzonej. Od strony naturalnej jest to kontynuacja rozpoczętej wcześniej troski Kościoła o przyszłą rodzinę. Od strony nadprzyrodzonej troska o małżeństwa i rodziny dotyczy opieki nad religijnością małżonków i rodziców, ukazywania im sensu sakramentalnej nierozzerwalności małżeństwa (II PSP 5), ochrony przed zagrożeniami oraz rozwijania duszpastersko-rodzinnych form współpracy, które umacniają kontakt rodzin z Kościołem¹⁶. Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym, przypomina, że: „[...] rodzina chrześcijańska, ponieważ powstaje z małżeństwa, będącego obrazem i uczestnictwem w miłości przymierza Chrystusa i Kościoła (por. Ef 5, 32), przez miłość małżonków, ofiarną

¹⁴ Zob. W. P r z y g o d a. *Powołaniowe duszpasterstwo*. W: *Leksykon teologii pastoralnej*. Red. R. Kamiński, W. Przygoda, M. Fiałkowski. Lublin: TN KUL 2006 s. 671.

¹⁵ Por. S. S m o l e Ń s k i. *Wychowanie moralne w rodzinie jako przygotowanie do odpowiedzialnego podjęcia powołania chrześcijańskiego*. Referat wygłoszony na kursie dla diecezjalnych duszpasterzy rodzin. „Katecheta” 15:1971 nr 3 s. 97-104.

¹⁶ Por. B. M i e r z w i Ń s k i. *Kościół katolicki wobec współczesnych zagrożeń rodziny polskiej*. W: *Zagrożenia rodziny w aspekcie pastoralno-społecznym*. Red. I. Celary, G. Polok. Katowice: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Karola Adamieckiego 2008 s. 33-49; R. K a m i Ń s k i. *Troska duszpasterstwa rodzin o małżeństwo i rodzinę*. „Roczniki Pastoralno-Katechetyczne” 2(57):2010 s. 5-20; Z. N a r e c k i. *Duchowość wspólnotowa jako przejaw formacji religijnej świeckich*. „Roczniki Teologiczne” 43:1996 z. 6 s. 149-160; J. K o r y c k i. *Współdziałanie kapłana z rodziną w zakresie wychowania chrześcijańskiego*. „Communio” 1981 nr 5 s. 97-103.

plodność, jedność i wierność, jak i przez miłosną współpracę wszystkich członków ujawniać będzie żywą obecność Zbawiciela w świecie oraz prawdziwą naturę Kościoła” (KDK 48). Dlatego sakrament małżeństwa, jako dar Chrystusowej miłości, przekazany Kościołowi, już w zewnętrznym znaku wyraża charakterystyczne cechy małżeństwa katolickiego, tj. miłość oraz wynikającą z niej jedność i nierozzerwalność (KPK kan. 1056)¹⁷.

Ważną cechą osobowości duszpasterza rodzin są uzdolnienia duszpasterskie, rozwijane na drodze kształcenia i zdobywania doświadczenia. *Dekret o formacji kapłańskiej* przypomina, że formacja duchowa powinna wiązać się ściśle z formacją intelektualną i duszpasterską (DFK 8). Dokument *Wskazania na temat formacji seminarzystów* podkreśla, że „[...] dla solidnego przygotowania do duszpasterstwa rodzin niezbędna jest bardzo dokładna i pełna formacja filozoficzna i teologiczna, a taką mogą zagwarantować tylko seminaria dobrze zorganizowane i przynoszące efekty w dziedzinie studiów” (WNTFS 7.3). Oba dokumenty zwracają uwagę na rozwijanie uzdolnień przez kształcenie kapłanów w sprawach życia rodzinnego, w celu możliwości niesienia pomocy małżonkom i rodzinom. Uzdolnienia te duszpasterz rozwija przez zdobywanie wiedzy teologicznej, psychologicznej, socjologicznej, pedagogicznej i biologiczno-medycznej.

Zdobyta wiedza teologiczna pozwala duszpasterzowi dostrzec zarówno powiązania rodziny z Bogiem, jak i jej powołanie w świetle Pisma św. Dzięki tej wiedzy duszpasterz poznaje genezę małżeństwa i rodziny, jej strukturę i funkcje. Sobór Watykański II naucza, że „[...] moc instytucji małżeństwa i rodziny ujawnia się także i w tym, że głębokie przemiany w dzisiejszym społeczeństwie, mimo trudności z nich wypływających, coraz częściej i w różny sposób ukazują prawdziwy charakter tej instytucji” (KDK 47). Model chrześcijańskiego małżeństwa i rodziny jest wzorem do naśladowania w obecnych czasach¹⁸.

¹⁷ Por. R. J a w o r s k i. *Wpływ czynników osobowościowych na życie rodzinne*. W: *Rodzina jako Kościół domowy*. Red. A. Tomkiewicz, W. Wieczorek. Lublin: Wydawnictwo KUL 2010 s. 467-482.

¹⁸ Sakrament małżeństwa, jako znak ustanowiony przez Chrystusa, jest rzeczywistością Bożą. Jest również uświęcającą tajemnicą, o której pisze św. Paweł w Liście do Efezjan: „Tajemnica to wielka, a ja mówię: w odniesieniu do Chrystusa i Kościoła” (Ef 5, 32). Kościół naucza, że sakrament małżeństwa jest niezawodnym znakiem spotkania z Chrystusem jako źródłem łaski. Problematyka ta była poruszana przez papieża Leona XIII w encyklice *Arcanum divinae sapientiae*, papieża Piusa XI w encyklice *Casti connubii* oraz Sobór Watykański II. Papież Paweł VI, nawiązując do nauczania Kościoła, sformułował ją w następujących słowach: „Dla ochrzczonych [...] małżeństwo nabiera godności sakramentalnego znaku łaski, ponieważ

Ważna w pracy duszpasterza rodzin jest zdobyta wiedza psychologiczna. Pomaga ona w poznaniu uwarunkowań psychicznych małżonków, rodziców i dzieci. Dokumenty Soboru Watykańskiego II zachęcają małżonków chrześcijańskich do „[...] udziału w dziele koniecznej odnowy kulturalnej, psychologicznej i społecznej małżeństwa i rodziny” (KDK 49). Znajomość nauk psychologicznych pozwala duszpasterzowi lepiej zrozumieć problemy życia małżeńskiego i rodzinnego oraz służyć pomocą w ich rozwiązywaniu, zarówno w konfesjonale, w kazaniach i homiliach, jak i w osobistym kontakcie z rodzinami¹⁹.

Rodzina jest grupą społeczną, a jej szczęście uwarunkowane jest czynnikami środowiskowymi (II PSP 15). Członkowie rodziny spełniają odpowiednie role i funkcje, bazując na wzorach i modelach społecznych. Znajomość badań socjologicznych nad przemianami społecznymi pozwala duszpasterzowi rodzin dostrzegać wpływ warunków środowiskowych na życie rodziny²⁰.

W posłudze duszpasterza rodzin ważna jest również zdobyta wiedza pedagogiczna. Rodzina to przede wszystkim środowisko wychowawcze, które zakłada fundamenty każdego wychowania, od fizycznego po duchowe i religijno-moralne. Jest ona instytucją do tworzenia życia w porządku fizycznym i duchowym, a także do rozwijania go w porządku nadprzyrodzonym. Rodzina, która nie jest przygotowana do pełnienia zadań wychowawczych, oczekuje również pomocy od duszpasterza (II PSP 14). Dlatego duszpasterz winien być pedagogiem dla rodzin, nad którymi pracuje i którym pomaga w wypełnianiu obowiązków rodzicielskich²¹.

wyraża związek Chrystusa z Kościołem” (HV 8). Papież Jan Paweł II w adhortacji apostolskiej *Familiaris consortio* nauczał, że „Małżeństwo ochrzczonych staje się [...] rzeczywistym znakiem Nowego i Wiecznego Przymierza, zawartego we Krwi Chrystusa” (FC 13).

¹⁹ M. Ziemska. *Postawy rodzicielskie*. Warszawa: „Wiedza Powszechna” 1973; P. Poręba. *Psychologiczne uwarunkowania życia rodzinnego*. Warszawa: PAX 1981; J. Rostowski. *Zarys psychologii małżeństwa. Psychologiczne uwarunkowania dobrego związku małżeńskiego*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1987; E. Sujak. *Poradnictwo małżeńskie i rodzinne. Książka dla doradców i duszpasterzy*. Katowice: Księgarnia św. Jacka 1988; E. Sujak. *Rozważania o ludzkim rozwoju*. Kraków: Wydawnictwo Znak 1987.

²⁰ *Funkcjonowanie rodziny a problemy profilaktyki społecznej i resocjalizacyjnej*. Red. M. Ziemska, A. Kwak. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego 1982; *Troska Kościoła o rodzinę w Polsce*. Red. L. Adamczuk, T. Kukołowicz. Poznań: Pallottinum 1991; J. Buxakowski. *Wprowadzenie do teologii duszpasterstwa rodzin*. Pelplin: Bernardinum 1999; A. Skrzek. *Troska Kościoła katolickiego w Polsce o małżeństwo i rodzinę w okresie Wielkiej Nowenny (1957-1966)*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku 2002.

²¹ P. Poręba. *Pedagogizacja rodziców*. „Studia Warmińskie” 6:1969 s. 423-487; A. Skrzek. *Pedagogizacja rodziców*. W: *Słownik małżeństwa i rodziny*. Red. E. Ozo-

Ks. prof. Poręba zwraca uwagę, że duszpasterz nie musi być specjalistą w zakresie biologii, medycyny, socjologii i psychologii. Ważna jest jednak orientacja duszpasterza rodzin w tych dziedzinach. Dzięki temu może on kierować kandydatów do małżeństwa do odpowiednich specjalistów. Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym przypomina, że „Specjaliści, zwłaszcza w dziedzinie biologii, medycyny, socjologii i psychologii, wiele mogą oddać usługom dobru małżeństwa i rodziny oraz spokojowi sumień, jeśli przez wspólny wkład badań będą się gorliwie starać naświetlić różne warunki sprzyjające uczciwemu regulowaniu ludzkiej rozrodczości” (KDK 52; por. FC 30). Natomiast znajomość tych zagadnień i zdobyta przez duszpasterza wiedza pomaga w niesieniu pomocy małżonkom w przezwyciężaniu trudności i problemów małżeńskich²².

Wśród cech osobowości duszpasterza rodzin ks. Piotr Poręba wymienia zdolność do obserwacji i oceny konkretnych faktów życia małżeńskiego i rodzinnego. Zdolność ta pozwala duszpasterzowi na dokonanie właściwej oceny rzeczywistości, na nawiązanie kontaktu z rodzinami w parafii i na przyjęcie im z pomocą w rozwiązywaniu trudności.

W obecnych czasach duszpasterz powinien prowadzić osobiste spotkania z rodzinami, które mogą dotyczyć porad, uwag lub upomnień. W spotkaniach tych pomaga duszpasterzowi jego łatwość nawiązywania kontaktów, a powinny one służyć sprawom religijno-moralnym, posłudze duszpasterskiej w rodzinach, a przede wszystkim głoszeniu im Chrystusa²³.

Ks. prof. Poręba zwraca również uwagę na cechę osobowości duszpasterza, jaką jest zdolność życia życiem małżeństw i rodzin oraz ich problemami i trudnościami. Konstytucja dogmatyczna o Kościele naucza, że „[...] ci, którzy wśród wiernych odznaczani są przez święcenia kapłańskie, ustanawiani są w imię Chry-

rowski. Warszawa–Łomianki: Wydawnictwo Akademii Teologii Katolickiej 1999 s. 330-332; H. S ł a w i ń s k i. *Wychowanie prorodzinne według pedagogów katolickich drugiej Rzeczypospolitej*. Warszawa: Wyd. Antyk – Marcin Dybowski 2000; J. H o m p l e w i c z. *Pedagogika rodziny. Zarys wykładów na podyplomowym studium prorodzinnym*. Rzeszów 2000; A. S k r e c z k o. *Rola Kościoła katolickiego w kształtowaniu kultury pedagogicznej rodziców w Polsce*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu 2002; *Katecheza ewangelizacyjna w rodzinie, parafii, szkole*. Red. S. Dziekoński. Warszawa: Verbinum. Wydawnictwo Księży Werbistów 2002.

²² *Małżeństwo na całe życie?* Red. R. Sztychmiller, J. Krzywkowska. Olsztyn: Katedra Prawa Kanonicznego i Wyznaniowego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego 2011.

²³ M. F i a ł k o w s k i. *Formacja chrześcijańska katolików świeckich w świetle nauczania Kościoła współczesnego. Studium teologiczno-pastoralne*. Lublin: Wydawnictwo KUL 2010 s. 216.

stusa, aby karmili Kościół słowem i łaską Bożą” (KK 11). Duszpasterz często zapomina, przemawiając jako przedstawiciel Kościoła, o aktualnych potrzebach małżeństw i rodzin. Jednak reprezentuje on nie tylko Kościół, ale jest zastępcą Chrystusa spieszącego z posługą wobec potrzebujących. Duszpasterz nie powinien czekać, aż rodziny zwrócą się do niego o pomoc, ale on sam ma obowiązek poszukiwać tych, do których jest posłany, a do problemów małżeństw i rodzin powinien podchodzić ze współczuciem i oddaniem²⁴.

b) *Postawy duszpasterza rodzin*

Podczas pracy w duszpasterstwie rodzin kapłan, według ks. prof. Poręby, winien prezentować postawy: żywej wiary, współżycia, dialogu, służby, bezinteresownej miłości i autentyzmu chrześcijańskiego. Duszpasterz rodzin winien je zdobywać w domu rodzinnym i rozwijać w seminarium duchownym oraz w życiu kapłańskim. Pomagają one w skuteczniejszym kształtowaniu królestwa Chrystusa w rodzinach.

Żywa wiara dotyczy życia i świętości kapłana. Ma to miejsce wówczas, gdy życie kapłana jest potwierdzeniem spełnianych czynności kultowych, a wśród nich Mszy św. łączonej z codziennym życiem. Dekret o posłudze i życiu kapłanów naucza: „W Najświętszej Eucharystii zawiera się całe du-

²⁴ Duszpasterze pracujący z małżeństwami i rodzinami winni uwzględniać fakt, że drogi rozwoju osobowości są tak wielorakie jak liczne są jednostki. Aby kształtować dojrzałą osobowość trzeba wiedzieć, jakie cechy zachowania człowieka o niej świadczą. Z pomocą przychodzi Gordon W. Allport, który wyróżnia sześć głównych cech dojrzałej osobowości, które są wspólne dla różnych ich koncepcji. Są to: *poszerzenie własnego „ja”* (przewyciężenie własnego egoizmu) – dojrzała osobowość wymaga, aby człowiek wyszedł poza własne potrzeby i zainteresował się światem leżącym poza nim, zaangażował się w dziedzinę życia, takie jak pomoc osobom przygotowującym się do zawarcia sakramentu małżeństwa, pomoc rodzinom w pogłębianiu i wypełnianiu swego powołania, hobby itd.; *kontakt z innymi ludźmi* – uczenie się bezinteresowności w stosunkach międzyludzkich, szczególnie tolerancji wobec każdego człowieka; *pozytywna akceptacja siebie* (dojrzałość emocjonalna) – winna być ona wolna od nadmiernej reakcji na bodźce wywołujące z popędów. Człowiek dojrzały emocjonalnie akceptuje swój popęd seksualny, nie wstydi się go, ale umie go opanować. Człowiek dojrzały emocjonalnie wyraża swoje uczucia, liczy się z przekonaniem oraz uczuciami innych ludzi i nie czuje się przez nie zagrożony; *realistyczna percepcja rzeczywistości* (obiektywny i krytyczny obraz świata) – dla dojrzałej osobowości nie potrzeba wysokiej inteligencji. Dojrzała osobowość umożliwia pozostawanie w bliskim kontakcie ze światem realnym, postrzeganie ludzi i spraw we właściwej proporcji oraz obiektywne poznawanie rzeczywistości; *wgląd w siebie i poczucie humoru* – jest ono nie tylko dostrzeganiem zabawnych stron życia, ale również umiejętnością śmiania się z siebie i z rzeczy, włączając wszystko, co do nas należy; *orientacja na wartości* (ukierunkowanie życia przez pewien system wartości) – człowiek o dojrzałej osobowości dąży do pewnych wartości, wśród których ma najważniejszą i wiodącą, np. służbę innym ludziom, poszukiwanie prawdy itp. Zob. A l l p o r t. *Osobowość i religia* s. 76-80.

chowe dobro Kościoła, a mianowicie sam Chrystus, nasza Pascha i chleb żywy, który przez Ciało swoje ożywione i ożywiający Duchem Świętym daje życie ludziom, zapraszając ich i doprowadzając w ten sposób do ofiarowania razem z Nim samych siebie, swojej pracy i wszystkich rzeczy stworzonych” (DP 5). Dla rodziny postawa żywej wiary duszpasterza jest wyrazem wartości głoszonych przez niego prawd. Postawa ta może przyczynić się do przezwyciężenia trudności, ocalenia trwałości małżeństwa i rozwiązania konfliktów dzięki więzi z Chrystusem (por. Mt 17, 19). Sobór Watykański II przypomina, że to „Prezbiterzy nauczają wiernych składać Bogu Ojcu w ofierze Mszy boską żertwę i z nią ofiarować swe życie” (DP 5). Brak takiej postawy wśród ludzi ujawnia słabą osobowość duszpasterza.

Postawa współzycia daje duszpasterzowi rodzin możliwość współtworzenia z parafianami rodziny parafialnej. Świadomość przynależności do rodzin chrześcijańskich parafii winna mobilizować duszpasterza do przyjaznych kontaktów. Wpływa to na atmosferę współzycia wśród parafialnej wspólnoty. Obecność duszpasterza w rodzinach parafii, realizowana przez bezpośrednie kontakty i sprawowaną nad nimi opiekę, pozwala pogłębić więź wspólnotową i rodzinną²⁵.

Potrzeba dialogu wypływa z postawy współzycia z rodziną parafialną. Dokumenty Soboru Watykańskiego II przypominają, że „Biskupi, proboszczowie i inni kapłani tak diecezjalni, jak i zakonni niech pamiętają, że prawo i obowiązki apostołowania są wspólne wszystkim wiernym, czy to duchownym, czy świeckim i że w budowaniu Kościoła mają także świeccy swój własny udział” (DA 25). Dialog kształtuje wspólne rozumienie spraw Kościoła przez duchownych i świeckich, odpowiedzialność za jego losy, a tym samym i losy każdej rodziny chrześcijańskiej²⁶. Dlatego duszpasterze przez „ciągłe studiowanie przygotowują się do odegrania swej roli w dialogu, jaki przyjdzie im prowadzić ze światem i z ludźmi jakichkolwiek zapatrywań” (KDK 43). Rodziny pod wpływem przeobrażeń cywilizacyjno-kulturowych, dokonujących się we współczesnych społeczeństwach, dotknięte procesem laicyzacji mogą przejawiać odmienne od tradycyjnych zapatrywania i światopoglądy. Duszpasterz w takich sytuacjach nie powinien unikać dialogu z rodzinami, lecz go aktywnie nawiązywać. Również moralne konflikty dotyka-

²⁵ Por. Z. P i e t r a s i ń s k i. *Psychologia sprawnego myślenia*. Warszawa 1959 s. 17 n.

²⁶ Por. J. M a j. *Dialog, jako wydarzenie duchowe: filozoficzna interpretacja dialogu*. W: *Dialog jako kategoria i zjawisko wielowymiarowe. Od klasycznego do współczesnego ujęcia*. Red. J. Baniak (Filozofia dialogu. T. 7). Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu Wydział Teologiczny 2009 s. 38.

jące małżonków i rodziny nie mogą mu być obojętne. Duszpasterz przez prowadzenie dialogu winien razem z małżonkami i rodzinami szukać właściwych rozwiązań w świetle nauki Chrystusa²⁷.

Ważna jest również postawa służebna duszpasterza. Sobór Watykański II wskazuje na posługę słowa i liturgii podczas spotkania z wiernymi. Istotną rolę odgrywa tu sakramentalna posługa duszpasterza w konfesjonale, podczas której dociera on do trudności i konfliktów rodzinnych spowiadających się osób. Duszpasterz pomaga im wówczas w nawiązaniu zerwanego kontaktu z Bogiem, ale także w przywróceniu właściwych relacji międzyosobowych w rodzinie. Sakramentalna łaska i odpowiednie przygotowanie duszpasterza winno nieść wsparcie w porządkowaniu życia rodzin²⁸. Ks. prof. Poręba zwraca również uwagę na posługę duszpasterza w kancelarii parafialnej. Wierni w tej posłudze winni postrzegać księdza jako doradcę, przyjaciela, ojca, przewodnika i pasterza dusz. Kancelaria parafialna nie może być urzędem, ale miejscem informacji i porad w zakresie życia małżeńsko-rodzinnego. Podczas spotkań duszpasterza z wiernymi w kancelarii na pierwszym miejscu należy poruszać sprawy człowieka, zaś dopiero na drugim sprawy urzędowe. Należy zwrócić uwagę, że posługa służebna duszpasterza zachodzi nie tylko w miejscu kultu. Duszpasterz również odwiedza rodziny, np. podczas wizyty duszpasterskiej zwanej kolędą. Umożliwia mu to zorientowanie się w jaki sposób funkcjonuje rodzina, a także jakie należy podjąć działania, by skutecznie jej pomóc. Posługa ta wymaga jednak od duszpasterza rodzin delikatności i obiektywności²⁹.

Ważną w pracy duszpasterza rodzin jest postawa bezinteresownej miłości. Według ks. prof. Poręby jest to postawa służebna, która winna przejawiać się w bezinteresowności duszpasterza. Wzorem takiej postawy jest Chrystus odwie-

²⁷ Por. H. W r o ń s k a. *Katecheza a małe grupy szkolne i parafialne. Studium pastoralno-katechetyczne*. Lublin: Wydawnictwo KUL 2007 s. 312-315.

²⁸ Por. J. Ś l e d z i a n o w s k i. *Małżeństwo a sakrament pokuty*. W: *Komisja Episkopatu Polski Duszpasterstwa Ogólnego. Program duszpasterski na rok 1993/94. Ewangelizacja wspólnoty małżeńskiej i rodzinnej*. Red. E. Szczotok, A. Liskowacka. Katowice 1993 s. 245-246; Papieska Rada ds. Rodziny. *Vademecum dla spowiedników. O niektórych zagadnieniach moralnych dotyczących życia małżeńskiego*. W: *Posoborowe dokumenty Kościoła katolickiego o małżeństwie i rodzinie* s. 438-459; A. F. D z i u b a. *Spowiedź małżeńska. Życie małżeńskie a sakramentalna posługa pokuty i pojednania*. Kraków: Wydawnictwo „M” 2002.

²⁹ Zob. A. K a c z o r. *Kancelaria parafialna*. W: *Teologia pastoralna*. T. 2. Red. R. Kamiński. Lublin: Wydawnictwo Atla 2 2002 s. 92-93; W. P r z y g o d a. *Posługa charytatywna Kościoła w Polsce. Studium teologiczno-pastoralne*. Lublin: Wydawnictwo KUL 2004 s. 143-149.

dzający rodziny celników i grzeszników, aby przywrócić w nich królestwo Boże oraz wprowadzić pokój. Chrystus nauczał „Nie przyszedłem, aby Mi służono, lecz aby służyć” (Mt 20, 28). Na wzór Chrystusa również duszpasterz winien mieć na uwadze dobro potrzebujących ludzi i nieść im pomoc duchową i materialną³⁰. W obecnych czasach rodziny przeżywają trudne sytuacje. Mają one związek nie tylko z małżeństwami bezdzietnymi, rodzinami z dziećmi niepełnosprawnymi, osobami uzależnionymi oraz sytuacjami losowymi rodzin (zob. DDR 67-72), ale również z rodzinami, które nie zgadzają się z normami moralnymi, nie respektują Przykazań Bożych, nie widzą problemu w rozpadzie małżeństwa itd. Należy jednak zaznaczyć, że bezinteresowna miłość, ukazana przez Chrystusa, nie kieruje się sympatią wobec rodzin, ale dobrem. Gdy jest to możliwe, zadaniem duszpasterza jest przyjęcie takiej postawy, by rodziny przeżywające trudności przywrócić Chrystusowi³¹.

W osobowości duszpasterza istotna jest również postawa autentyczności chrześcijańskiej. Ks. prof. Poręba zwraca uwagę na przywrócenie autentyczności ewangelicznej w życiu dzisiejszych chrześcijan. Dotyczy to duszpasterzy, którzy w codziennym życiu winni wzorować się na Chrystusie. Postawa taka ma również wpływ na postępowanie rodzin, w których wzrastają, rozwijają się i wychowują przyszli kapłani. Proces kształtowania postawy autentyczności u kapłana winien rozpocząć się w seminarium duchownym. Jednak, aby ta postawa rozwijała się prawidłowo, potrzebna jest atmosfera szczerości i zaufania w stosunkach osobowych między wychowankiem a wychowawcami. W atmosferze nieszczerości nie można kształtować postawy autentyczności. Rozbieżność ta wpływa na dzieje Kościoła, a także na życie współczesnych chrześcijan³².

³⁰ Por. W. S z e w c z y k. *Rola duszpasterza w wychowaniu do miłości*. W: *Wychowanie do miłości*. Red. K. Majdański. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Teologii Katolickiej 1987 s. 66-69, 79-83.

³¹ Por. W. P i w o w a r s k i. *Duszpasterz wobec kryzysu współczesnej rodziny*. HD 29:1960 nr 4 s. 575-579; P. P o r a d a. *Sugestie dla duszpasterzy odnośnie do postępowania wobec osób żyjących w małżeństwach pozasakramentalnych*. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 23:1976 z. 6 s. 77-80; J. B u x a k o w s k i. *Duszpasterz rodzin a problemy ludnościowe*. ChS 10:1978 nr 11 s. 68-77.

³² Człowiek intuicyjnie szuka sposobów usunięcia lub złagodzenia przykrych stanów, wyrzutów sumienia. Stosuje wtedy psychiczne sposoby łagodzenia przykrych przeżyć, posługując się często tzw. mechanizmami obronnymi. Pozwalają one wyprzeć przykre doznania, ale zafałszowują człowiekowi obraz jego osobowości i rzeczywistości, w której żyje. Częstym mechanizmem obronnym jest racjonalizacja lub projekcja. Racjonalizacja, czyli tłumaczenie swojego postępowania w taki sposób, by było ono racjonalne i uzasadnione. Używając projekcji, człowiek oszukuje siebie, broniąc się nieświadomie przed uznaniem własnych niepożąda-

Człowiek chce odczytywać prawdę ewangeliczną w życiu tych, którzy ją głoszą. Rodzina będzie ponosić ofiarę na rzecz stawianych przed nią zadań i wymagań ze strony Kościoła, gdy będzie widziała sens tej ofiary w autentycznym życiu swego duszpasterza. Autentyczne życie duszpasterza urasta dziś do jednej z podstawowych postaw jego osobowości³³.

*

Ks. prof. Piotr Poręba w dorobku naukowym pozostawił ideał osobowości duszpasterza rodzin. Do jego osiągnięcia potrzebne są cechy i postawy, które winny stać się normą postępowania w pracy duszpasterskiej nad rodzinami. Duszpasterz winien pamiętać, że brak troski o kształtowanie dojrzałej osobowości byłby działaniem wbrew naturze. W rozwoju życia moralno-religijnego potrzebne są środki religijne i metody psychologiczne, a najważniejsze jest, gdy jedno i drugie współdziałają ze sobą. Im lepiej znamy cechy psychiczne i mechanizmy wewnętrzne osoby, tym lepsza jest podstawa dla działania łaski w sferze moralnej i religijnej duszpasterza.

BIBLIOGRAFIA

- Allport G. W.: *Osobowość i religia*. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX 1988.
- Bajda J.: *Rodzina miejscem Boga i człowieka. Wokół zagadnień integralnego powołania rodziny*. Łomianki: Fundacja „Pomoc rodzinie” 2005.
- Bochenek J.: *Duszpasterz wobec rodziny*. „Homo Dei” 18:1949 nr 5 s. 576-585.
- Buxakowski J.: *Wyjściowe zagadnienia moralne w pracy współczesnego duszpasterza*. „Ateneum Kapłańskie” 63:1971 t. 76 z. 1(372) s. 90-109.
- Chlewiński Z.: *Dojrzałość, osobowość, sumienie, religijność*. Poznań: W drodze 1991.
- Kamiński R.: *Troska duszpasterstwa rodzin o małżeństwo i rodzinę*. „Roczniki Pastoralno-Katechetyczne” 2(57):2010 s. 5-20.
- Kodeks Prawa Kanonicznego. Poznań: Pallottinum 1984.
- Korycki J.: *Współdziałanie kapłana z rodziną w zakresie wychowania chrześcijańskiego*. „Communio” 1981 nr 5 s. 97-103.

nych cech, przypisując je innym osobom. Ważne jest jednak dla człowieka realne patrzenie na siebie i ocenianie sytuacji. Konieczne jest to zarówno dla rozwoju i zdrowia duchowego jak i psychicznego. Tomczak. *Dorośla osobowość i życie chrześcijańskie* s. 65.

³³ Por. S. Witk. *Autentyczność*. EK I kol. 1154.

- M i e r z w i ń s k i B.: Kościół katolicki wobec współczesnych zagrożeń rodziny polskiej. W: Zagrożenia rodziny w aspekcie pastoralno-społecznym. Red. I. Celary, G. Polok. Katowice: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Karola Adamieckiego 2008 s. 33-49.
- N o s s o l A.: Miejsce rodziny w *Mysterium Salutis*. W: Teologia małżeństwa i rodziny. T. 2. Red. K. Majdański. Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej 1990 s. 27-41.
- P i w o w a r s k i W.: Duszpasterz wobec kryzysu współczesnej rodziny. „Homo Dei” 29:1960 nr 4 s. 575-579.
- P o r ę b a P.: Osobowość duszpasterza rodzin. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 19:1972 z. 6 s. 49-62.
- O s t r o w s k a K. Osobowość. W: Wychowanie do życia w rodzinie. Słownik pojęć. Red. K. Ostrowska. Kraków: Rubikon 2004 s. 173.
- Wybrane koncepcje osobowości. Skrypt dla studentów psychologii. Red. A. Gałdowa. Cz. I. Wydanie drugie zmienione. Kraków: Uniwersytet Jagielloński 1995.
- Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje. Poznań: Pallottinum 1967.
- S z u m a n S.: Natura, osobowość i charakter człowieka. Kraków: Wydawnictwo WAM 1995.
- W ó j c i k S.: O ciągłe dokształcanie i urabianie duchowieństwa. „Homo Dei” 43:1974 nr 1 s. 24-31.

THE PERSONALITY OF A FAMILY MINISTER ACCORDING TO FATHER PIOTR PORĘBA

S u m m a r y

The article is about the process of developing the personality of a family minister according to the concept of Father Piotr Poręba. The personality of a family minister is shown as the general type of behaviour and the way of acting conditioned by the biological condition, the psychical condition and the family background of the family minister. In the general formulation of the issue, the author distinguishes the features and the attitudes of the family minister's personality. The main features of a family minister are: the vocation, the care for the family life, the pastoral abilities, the ability to observe and to properly judge a situation, the social skills, the ability to sympathize to a family; whereas the attitudes of a family minister are the ones proving: the living faith, the coexistence, the eagerness to communicate with others, the eagerness to serve, the selfless, unconditioned love, and the Christian authenticity. The personality of a family minister develops through the innate activity as well as through the influence of other people.

Translated by Monika Gierak

Słowa kluczowe: osobowość, cechy osobowości, postawy osobowości, duszpasterz rodzin, rodzina, wychowanie seminaryjne.

Key words: personality, the features of character, the attitudes of character, the family minister, a family, the theological seminary education.